

Bogomil Brvar

Knapuc

»Zakaj ga še ni?« se sprašuje fantič in vsake toliko časa pogladi mogočno deblo jesena, za katerim se skriva. S pogledom, osredotočenim na cesto, ki pelje mimo in je le kakih 20 metrov oddaljen od njegovega drevesa, vmes je še most čez potok, nikakor ne sme zamuditi »knapuca«. To ne bo težko, saj ga bo slišal, še preden se bo pojavil izza ovinka. Čakal ga je skoraj vsak dan, malo pred tretjo uro popoldan. Kak dan je bil to sploh prvi avto, ki ga je fantič videl peljati mimo njegovega doma. Knapuc, vsi so ga tako imenovali, je bil rudniški avto - kamion, ki je vozil knape - rudarje v rudnik Zagorje in nazaj domov trikrat na dan, na tri izmene. Zjutraj ob petih je pobral prve rudarje na vzhodu Moravške doline – v Pečah, postaje pa so še bile Kandrše, Mlinše, Razpotje in Pod gradom - Valvasorjevim gradom. Knapuc je bil nekaj izjemnega, izjemen avto, s ponjavo prekrit, ameriški vojaški kamion chevrolet sivkasto zelene barve, ki ga je po koncu 2. svetovne vojne dobila uprava rudnika. Ponjava je bila napeta čez kovinsko ogrodje, privarjeno na podvozje. Na strani in na zadnjem delu so bila vrata. Potniki - rudarji so se na avto povzpeli po pritrjenih stopnicah in posedli na lesene, v tla pritrjene klopi, brez naslonjal. Med voznikovo kabino in prostorom za rudarje je bila lesena stena z odprtino zgoraj pod vrhom, prekrita je bila s prozorno ponjavo. Na stropu je svetila bolj medla luč, sicer pa je nekaj svetlobe prihajalo čez omenjeno odprtino in oknom na zadnji strani. Knapuc je imel motor spredaj - v podaljšanem delu – smrčku, tako da je voznik pred seboj videl pokrov motorja.

Knapuc je bil namenjen le rudarjem. Ti so se poznali med seboj in če je kdo od njih zamujal, so opozorili voznika, da ga mora počakati. Njihova beseda je bila glavna in zadnja in le z njihovim dovoljenjem se jim je na knapucu pridružil še kdo. No, tako strogo tudi ni bilo. Če je kdo moral k zdravniku v Zagorje ali je imel tam kak nujen opravke, je lahko vstopil na ta edini »avtobus«. Za žensko se je tudi vedno našel prostor na klopi. Če voznik ni ustavil na postajališču, ko je tam čakala ženska ali starejši moški, pa so to opazili rudarji, so potrkali na okno, ki je bilo med njimi in voznikovo kabino. Voznik je takoj ustavil in počakal, da se je čakajoči pridružil rudarjem.

Fantičeva mama je nekoč poškodovala prst na roki, za kar je morala kar nekajkrat k zdravniku v Zagorje in fantič vedno z njo. Mama je sedla na klop, fantič pa se je postavil za njo in jo držal za ramo. Včasih je knapuc nenadoma zavrl ali kratko zavil na postaji in fantič se je moral trdno prijeti za mamino ramo, da je obstal na nogah. Ampak neizmerno je užival, vožnje s knapucem ne bi zamenjal za nobeno darilo. Sklenil je, da bo voznik knapuca, ko bo velik, prepričan, da je ta avto za vse čase. Pravico za vožnjo na knapucu so si »izborile« tudi tri ali štiri dijakinje, ki so se vozile v takratno nižjo gimnazijo v Zagorje. Nekateri rudarji niso bili najbolj zadovoljni s to pridobljeno pravico in so vsake toliko časa mrko pogledovali proti dijakinjam, ki so stale v zadnjem delu in se držale za kljuge, privarjene na ogrodje. Vožnja je bila za vse brezplačna.

Knapuc je bil desetletje po 2. svetovni vojni edini prometni povezovalac rudarskega zaledja z Zagorjem in več kot to: danes bi rekli, da je bil medij na štirih kolesih. Takrat ni bilo telefonov, ni bilo avtomobilov, motornih koles, tudi kolesa ni imela vsaka hiša. S knapucem pa so se domov pripeljali rudarji in domači so jih največkrat pozdravili z vprašanjem: »Je kaj novega v dolini?« Če se je kaj posebnega zgodilo v zagorski dolini in okolici, so rudarji zvedeli prvi.

Samoumevno je bilo, da bo knapuc na postajališču ob svojem času. Če je zamujal, se je zgodilo nekaj nepričakovanega. »Mama, knapuca ni!«, je fantič stekel k materi. »Da le v jami ni kaj narobe«, je bila materina prva skrb. S knapucem se je vozil v rudnik tudi fantičev starejši brat, in materina zaskrbljenost je bila razumljiva. No, največkrat je zamudo povzročila okvara knapuca, tudi kolo je kdaj odletelo. Fantič ni obupal, postavil se je v jesenovo zavetje in čakal, uro, dve ... vse dokler ni zaslišal in zagledal knapuca. Če pa je zagledal rudarje, ki so utrujeni prihajali po cesti, pa je vedel, da je res nekaj narobe z avtom.

Fantiču se je močno vtisnil v spomin začetek leta 1958. Bila je zima in fantič je čakal knapuca na topli kmečki peči. Sedel je na čelešniku in od tam se je skozi okno zelo dobro videl ovinek, kjer bo zagledal knapuca. Toda nekega januarskega dne ga ni bilo, sneg, ki se na cesti še ni prijel, ga ni mogel zadržati. K materi je kmalu prišla sosedka, njen mož je bil tudi rudar, in v kuhinji sta se nekaj zaskrbljeno pogovarjali. Dobro sem slišal soseda. »Štrajkajo!« Fantič ni vedel, kaj to pomeni in pridružil se jima je z vprašanjem: »Ali gredo peš domov?« Mama je bila kratka: »Ne, v jami so.« »Pa zakaj ni knapuca, ta ni v jami,« je fantič še upal vprašati. Mama ga je samo žalostno pogledala in fantič je vedel: dokler ne bo knapuca, bo tisto čudno – štrajk trajalo. Vsi so čakali knapuca.

In čakal je tudi drugi dan, knapuca pa od nikoder. O, ko bi le zaslišal tisti čudoviti zvok njegovega motorja! Fantič se je jezil nanj, čeprav je najbrž tudi knapuc stal nekje pred vhomom v jamo in čakal na rudarje. K materi so prišle tudi druge sosede, saj je skoraj vsaka hiša imela vsaj po enega rudarja. Fantič je moral potolažiti mamo: »Mama, saj bo, knapuc bo vse knape pripeljal.« Mama pa je posvarila fantiča: »Glej, da ne boš v šoli kaj govoril o tem!« Fantiču se je vse zdelo zelo čudno: knapuca ni, ker je štrajk, a o tem niti besede, in tako tudi učiteljica v šoli. Fantič je mami obljubil, da bo tiho, da ne bo spraševal o štrajku in govoril o knapucu, da ji ne bi povzročil kake težave.

Morda je bilo četrti ali peti dan, ko se je in izza ovinka prikazal čudoviti avto – knapuc. In prvič se je zgodilo, da se je ustavil na cesti pred fantičevim domom. Vse druge dni se je ustavil na postaji kakih 200 metrov naprej. Izstopila sta fantičev brat in sosed. Fantič je pomahal vozniku, ves srečen, da je srečno pripeljal brata, sosedka in druge rudarje, bil je prepričan, da je tudi knapuc pripomogel k temu, da se je končalo tisto čudno – štrajk. Fantič ni vedel, ali se mu je samo zdelo, ali pa je bil knapuc res lepši, nekako svetlejši, kot je bil pred štrajkom. Morda ga je voznik med štrajkom temeljito opral in zloščil.

Knapuc je imel vedno več zamud. Če je kje na poti obstal in so morali rudarji peš, je bilo kar veliko godrnjanja na njegov račun. Fantič je slišal brata, ko je prišel domov: »Vsak dan je kaj narobe, kar naprej ga 'šraufajo', ni delov zanj.« Fantič je bil že dovolj bister, da je takoj vedel, za kaj gre.

In zgodilo se je: namesto knapuca je nekega dne pripeljal po cesti nov velik avto, pravi avtobus, rdeč z rumenimi pasovi vmes. Fantič je že večkrat slišal, da bo v Zagorju avtobusno podjetje, ki bo kupilo nove avtobuse. Le nekaj dni je minilo od zadnje knapucove vožnje in z mamo sta se peljala v Zagorje v novem avtobusu. Ko se je povzpел po stopnicah, je namesto dveh dolgih lesenih klopi zagledal udobne sedeže, na stropu so svetile dolge luči, med voznikom in potniki ni bilo pregrade, nič ni bilo tako kot v knapucu. Ni stal in se držal mamine rame, udobno se je namestil na sedež. Pristopil je sprevodnik in mama je odprla denarnico. S koncem knapuca so se končale vožnje s »Hvala«. No, tudi novi avtobus je moral »spoštovati« rudarje, odhodi in

prihodi so bili enaki, kot v času knapuca – prilagojeni izmenam rudarjev, vendar pa je bil avtobus namenjen vsem, ki so se želeli peljati in zato plačati vozovnico.

Zdaj je bližje osemdesetim kot sedemdesetim letom in fantič ni nikoli več videl dobrega starega knapuca. Spomini na tiste skromne čase pa so neizmerno lepi. Če bi vnukinjam rekel, da so tudi nekoč imeli »družabno omrežje« – knapuca, bi ga čudno pogledale, malo bi jih zaskrbelo za dedkov zdravi razum. Pa nič ne dé.